

Beneš, Pavel

[Studia romanica Zagradiensia]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1959, vol. 8, iss. A7, pp. 127-129

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100249>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Na druhé straně je ovšem nutno přiznat, že se v účelových a obsahových zádacích větách užívá pouze kondicionálu přítomného, nikoli též minulého, jako např. ve větách podmínkových nebo v samostatných větách pracích. Na tuto okolnost upozornil L. Ďurovič⁷ pro slovenštinu: l-ový tvar slovesa po spojení *aby* přestal podle něho mít hodnotu jak vlastního času, tak vlastního způsobu; přestal tedy býti kondicionálem. Ďurovič jej nazývá „podradovací tvar“ (termín Peškovského). Pro ruštinu však dokazuje, že jde i ve větách se *čtoby* o skutečný kondicionál: ruský kondicionál je vůbec indiferentní ke gramatickému času, takže se naše věty tím od jiných případů užití kondicionálu neodlišují; kromě toho není ve větách se *čtoby* indiferentní k vyjádření způsobu (o tom svědčí možnost užití po spojení *čtoby* znovu částice *by* u slovesa). Proti charakteristice slovenského stavu (shodného s českým), jakou podal Ďurovič, lze ovšem namítnout, že vylučné užití kondicionálu přítomného v účelových a obsahových zádacích větách vyplývá z toho, že nikdy nejde o děj ze stanoviska subjektu věty hlavní minulý, ale vždy o děj, který se má realizovat; proto je zde možný jen kondicionál přítomný (převážně od sloves dokonavých, pokud nejde o trvání) stejně, jako byl ve větách s *da* v staroslověštině a dosud je ve větách s *af* v češtině možný jen indikativ přítomný. Rozhodně tu nejde o slovesný způsob, které by byl pouze znakem vedlejší věty.

Záslužná práce Bräuerova dává svým bohatým materiálem, který je pěkným průřezem historického vývoje příslušných typů vedlejších vět v ruštině, podnět a příspěvek k řešení i dalších otázek, které nebyly v centru autorovy pozornosti. Jde tu např. o vznik vět se *čtoby* + infinitiv a pod.,⁸ o vznik některých spojek a jejich historii apod. Už to samo ospravedlňuje širokou dokumentaci materiálem z jednotlivých památek, proti které by snad mohly vzniknout námitky, že dělá práci příliš rozvláchnou, že autor v knize nepodává výsledky své práce, nýbrž empirickou analýzu samu. Ale i to je podle našeho názoru spíše předností než závadou.

Jaroslav Bauer

Studia romanica Zagrabliensia.

Tento časopis vydává dvakrát za rok italský seminář záhřebské filosofické fakulty. Od prosince roku 1956 vyšla 4 čísla, z nichž lichá jsou lingvistická, sudá literární. Zde tedy věnujeme pozornost prvním číslu, jež obsahuje 82 stran, a třetímu o 62 stranách.

V prvním se seznamujeme s italsky psanými pracemi tří autorů: Mirka Deanoviče, Milivoje Pavloviče a Josipa Jerneje. Osmačtyřicetistránková studie M. Deanoviče je věnována istrijskému a má dvě části: Un po'di storia (3–12) a Dal lessico (12–49). Připojena je mapka. Po shrnutí názorů o postavení istrijské mezi románskými jazyky (od Schuchardta až po Röhlfse) autor píše, že je to lingua a sé, což slibuje dokázat v jiném článku. Je kupodivu, že se tato pouze mluvená řeč uchovala až dosud ještě ve čtyřech lokalitách jihozápadního cípu poloostrova severně od Pulje: V Gallesanu, Bale, Vodnjanu a Rovinji, kde touto řečí mluví ještě několik tisíc obyvatelů, které sousední Chorvati nazývají „Latini“ a předzdivkou „Bumbari“. Nejcennější materiál k studiu istrijské je uložen v jazykovém atlasu Jaberga a Juda (397, 398). Neutříděný materiál pro slovník nasbíral v letech 1835–1845 vodnjanský rodák G. A. Della Zonca. Deanovič jeho materiál zčásti přepisuje podle REW, když jej byl překontroloval r. 1951. Zkoumá celkem 95 hesel, z nichž nás obzvlášť zaujmou infinitivní tvary anurá (ignorare), tsernei (cernere) ap. Z těchto infinitivů vidíme, že istrijské rovněž pozbyla infinitivní koncovku -re jako rumunština. (Srov. recensentův článek v Studii si cercetări lingvistice VI, 1955, 255–264.) — O istrijské psal u nás Petar Skok v Mélanges Haškovec, Brno 1936.

S Brnem souvisí i příspěvek M. Pavloviče L'elemento romanzo e non romanzo nella posposizione dell'articolo nelle lingue balcaniche, který je třístránkovým resumé (51–53) jeho přednášky v Záhřebu v prosinci 1956, jejíž these formuloval po prvé v březnu 1939 v Brně a Praze. Rekapituluje příklady postposice rumunského členu v rumunštině, jak je podali Miklošič (sostrato linguistico preslavo), Jagić (stato romano-balcanico), Brugmann (fonte rumena), Bourciez (latino volgare), Tagliavini (independenza del fenomeno), Iordan a Rosetti (messa in rilievo). Pavlovič ukazuje, že v makedonštině jsou dosud 3 druhy postponovaného členu, a to 2 tvary s demonstrativní funkcí, např. ženava (v bezprostřední blízkosti), ženana (v přesné vzdálenosti), kdežto pouhým zdůrazněním je ženata. Dále upozorňuje na makedonská adverbia s typickou postposicí (danas, večeras, letos, zimus) i na postposici adjektiva. —

⁷ *Modálnost*, Bratislava 1956, 102–106.

⁸ Srov. k tomu stať K. Gabky, *Zur Geschichte des Infinitivsatzes und der Konstruktionen mit der Konjunktion čtoby* (Zeitschrift für Slawistik 3, 1958, 235–253), hojně těžící z Bräuerova materiálu.

Připomínám tu svůj článek o postposici rumunského členu v ČMF XI, 1, 41—48, kde jsem pokázal na důležitost novozákonní latiny a spojil postposici členu s postponováním adjektiva.

Třetí, sedmatřicetistránkový příspěvek Josipa Jerneje (54—80), ze zabývá slovy přejatými do srbochorvatštiny z italštiny za posledních sto let. Za příhodnou okolností pro přejímání slov pokládá tu Jernej velkou blízkost srbochorvatštiny a italštiny, pokud jde o fonologickou strukturu. Přejatá slova dělí na forestierismi (Fremdwörter, tudice) zachovávající původní cizí podobu, na prestiti (Lehnwörter, posuđenice) s přizpůsobením k fonologickému systému a na kalky. Italská slova přicházela do srbochorvatštiny už v dřívějších dobách dvoji cestou: ústním podáním z adriatického pobřeží, tj. často v benátském tvaru, a od 19. století prostřednictvím rakouské němčiny, jež jim iradiačním střediskem byla Vídeň. Italština pronikala do Vídně, když vládli Habsburkové též v Itálii. Tuto vídeňskou italštinu přejímali všichni Slované rakouské říše. Jernej neprobírá tuto otázku obsírně a z historického stanoviska, ale tento problém nás může velmi zaujmout, protože ukazuje na pramen italských slov také v češtině a slovenštině. Rakouským prostřednictvím vešly do srbochorvatštiny (stejně jako k nám) slova firma, brutto se stejným významem jako u nás (kdežto v it. m. firma je dílta, m. brutto je lordo, naopak it. firma — podpis, brutto — hrubý v přenes. význ.). Slovo balkon pokládá za typický příklad tzv. evropského slovníku. Jde o staroněmecké balko, které přešlo do italštiny v tvaru balcone, v 16. stol. je převzali Francouzi jako balcon a v 17. stol. se vrátilo do Německa jak Balkon. (Tagliavini mu říká „cavallo di ritorno“, Němci Rückwanderer, česky by se mohlo povědět „navrátilce“, např. č. pistole z č. pištala francouzským prostředím.) Někdy mohou mít přejatá slova dvoji podobu, dalmatskou a severní, např. maškara-masko, kitaro-gitara, salam-salama; více se začíná užívat severních tvarů, tj. maska, gitara, salama. U některých slov je udána doba, kdy byla přejata, např. autostrada (1945), independizam (1950—1954 při řešení terstské otázky), telefoto (1955). Na posledních deseti stránkách článku je soupis slov, excerpovaných ze slovníků vyšších za posledních 20 let, ze života obchodního, námořního, hudebního, divadelního, z architektury a výtvarnictví, literatury, vojenství, lékařství a potravinářství. Mezi „různými“ je také baraca, jež přešlo do italštiny ze španělštiny, z italštiny do franštiny a odtud do němčiny. K nám, do češtiny, se tedy mohlo dostat až ze třetí čtvrté ruky. Pokud jde o ztrátu infinitivní koncovky, je pro nás nejzajímavější tvar „kántát, kantát (cantare) — pjevati“ (str. 66). Zde totiž máme nejhybridnější infinitiv, jaký si můžeme představit: zkrácený nářeční tvar canta má místo původní koncovky -re slovanský zkrácený sufix -t.

Druhé číslo z července 1957 obsahuje 4 články. V úvodním (Intorno all'Atlante Linguistico Mediterraneo, str. 3—11) podává Deanović výtah ze své zprávy přednesené na kongresu v Oslo o postupu prací na chystaném jazykovém atlase středomořském, jež sám navrh a k jehož vypracování shromáždil pracovníky ze zemí hraničících se Středozemím a Černým mořem. V dotazníku (asi 800 slov) je tato tematika: 1. moře, 2. meteorologie, 3. plavba, 4. plavidla, 5. geomorfologie, 6. hvězdná obloha, 7. zvyklosti, 8. obchod, 9. rybolov, 10. zvířena, 11. květena.

Druhý článek (Petar Guberina, La logique de la logique et la logique du langage, str. 13—30) pojednává o logice řeči. Zkušený lingvista, který vydal r. 1939 knížku Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes (druhé vydání 1954, dále Povezanost jezičních elementa, Záhřeb 1952), rozeznává tři reality: 1) Realité extérieure, 2) Realité de la Pensée, 3) Realité de l'expression linguistique. Aby vysvětlil, jak se projevuje vnější svět a řeči, zavádí termíny manifestans a manifestation, co se jeví a jak se jeví. Obě části tvoří celek, v němž je příčina a účinek. Jejich jednota pochází z vázanosti existující mezi manifestans a jeho manifestations, mezi manifestations různých manifestans a mezi manifestans. Používá zkratk ms (manifestans) a ma (manifestation) zapisuje např. větu Jan horlivě pracuje a má úspěch, takže jeho rodiče jsou spokojeni formulí ms > ma >> ms > ma >>> ms > ma. Vyzdvihuje roli člověka, který se sám stává manifestans, když pozoruje, předpokládá a uvažuje, a jeho zásah nazývá umocněním, mocninou ms a ma, takže dostává m² > ma². Při rozboru vět musíme podle něho přihlížet vždy v celku, k stálé účasti člověka a především k významu jazykového výrazu. Vidí např. podřadné souvětí jak ve spojení Il a travaillé de sorte qu'il a réussi tak i v souvětí Il a travaillé, il a réussi, i když zde není spojka. Podle něho také všechna afektivní slova a věty jsou výsledkem konkrétní situace, a proto stylistický výraz vyjadřuje objektivně a reálně vnější skutečnost a její mocninu-člověka.

Dvěma články přispěl do tohoto čísla Vojmir Vinja. Pozornosti si zaslouží zvláště první studie, Alcuni tipi di inroci neolatino-slavi (31—44), kde probírá hybridní složeniny, kontaminace a tautologické složeniny chorvatských nářečí v Dalmácii. Mezi první patří např. sloveso otkumpanjät (se slovanským prefixem a sufixem) nebo Marijčica (dvojnásobné deminutivní s it. suf. -etta a chorv. -ica) nebo adverbium slobodnamente. K druhým náleží nová slova vzniklá křížením, např. lacerta — gušćerica, která dává lagušćerica. Třetí typ

vzniká juxtaaposicí, např. u apelativ pinbor (*Pinus halepensis*), z místopisných názvů Monte Kelm (chlum).

Poslední příspěvek pocházející od téhož autora a mající titul *Procédés affectifs dans la dénomination d'une coquette de mer* (45–58) využívá M. Vinja materiálu z připravovaného jazykového atlasu zřízeny východní Adriie, aby z něho dokázal, že jedna z nejkrásnějších rybek Adriie, *Coris Julis L.*, má na 50 pojmenování, z nichž velká část je nebo byla afektivními metaforami, např. červenka, zelenka, zlatinka, hrvat (podle národních barev), dónzela, šinjorina, gospica, frajlica, marijetica (viz výše), knezica, vladun (z it. suf. -one), milost božja, glad od mora, suha mára- (hubená Marie) atd.

Studia Romanica Zagradiensia přináší bohatý materiál z křížovatký románského a slovenského živlu, pozoruhodně ho třídí, analyzuje a interpretuje pokračující tak v práci Petara Skoka, nejvýznamnějšího jihoslovanského romanisty.

Pavel Beneš

Hispanistické deskriptivní studie. Na příslušném místě druhého svazku *Uvedení do románského jazykozpytu* (vyd. v Praze, SPN 1958 za redakce doc. dr. O. Ducháčka) se zmiňujeme o některých pracích, jejichž předmětem je strukturní rozbor dnešní španělštiny. Po fonologických studiích G. L. Tragera, T. Navarro Tomáse, A. Lloracha, A. Alonse a jiných, jež tam uvádíme, vhodnost strukturního pohledu na jevy španělštiny a portugalský prokazují zvláště američtí lingvisté, D. L. Bollinger, W. E. Bull, H. R. Kahane, H. Keniston a jejich žáci, doplňující fonologický rozbor španělštiny zvláště pohledem na španělskou syntax. V *Estructuralismo e historia* (Miscelánea Homenaje a André Martinet, Tenerife Laguna 1957, srov. recenzi ve *Philologica Pragensia*, 2, 1959) jsme měli příležitost všimnout si některých studií španělských a latinskoamerických strukturalistů; sborník *Descriptive Studies in Spanish Grammar* (vyd. jako 38. svazek Illinois Studies in Language and Literature, 241 str., za redakce H. R. Kahana a A. Piétrangeliho) nás seznamuje s výsledky prací severoamerických strukturalistů.

Přes tematickou rozmanitost všech pět studií tohoto sborníku je spjata metodologickým pojetím bloomfieldovských deskriptivistů. Podobně jako v některých starších pracích z téhož pracovního okruhu (srov. např. H. R. Kahane a Richard Beym, „Syntactical Juncture in Colloquial Mexican Spanish“, *Language* 24. 388–96, 1948; H. R. Kahane, „The Position of the Actor Expression in Colloquial Mexican Spanish“, *Language* 26. 236–63, 1950, aj.) i zde je použito při zkoumání jevů v soudobé španělštině materiálu z hovorové mexické španělštiny, nikoliv však kvůli srovnávání dialektických rozdílů mezi španělštinou evropskou a americkou (tyto rozdíly ostatně, jak vyplývá ze studií uveřejněných v tomto sborníku, jsou minimální, neboť jejich výsledky platí pro španělštinu vůbec), nýbrž spíše z praktických důvodů konkretizace úkolů.

V článku *A Description of Noun Suffixes in Colloquial Spanish* (str. 1–49) Spencer L. Murphy Jr. stanoví popisně soustavu španělských jmenných sufixů metodou izolování základu. Podrobné tabulky španělských přípon jsou doplňovány zajímavými postřehy o jejich významu; přitom autor často ujasňuje některé dílčí otázky španělského slovo tvoření (uveďme např. výklad jmenných přípon -a, -o, kde diskriminační úloha generického sufixu se projevuje v augmentativní či deminutivní funkci, i když v mnoha jiných případech oba sufixy jsou vzájemně zaměnitelné). Přes zajímavost studie se nám zdá, že genetické vztahy nejsou dostatečně vzaty v úvahu: v plánu tvoření slov si znovu uvědomujeme (snad více než jinde) nutnost doplnit synchronní pohled na problém též jeho aspektem diachronním, neboť, jak právě ukazuje Murphyho článek, oddělení obou hledisek je tu velice obtížné.

Elbert Winifred Ringo (*The Position of the Noun Modifier in Colloquial Spanish*, str. 49 až 72) a Ralph Dale Mc. Williams (*The Adverbs in Colloquial Spanish*, str. 73–137) sledují ve svých studiích postavení adjektiv a adverbii ve větě: jejich pozice ve větě může být nazírána z hlediska jejich vzdálenosti od čela věty nebo z hlediska prepozice či postpozice. Zásadně se adjektiva a adverbia podobají v tom, že užší sémantické sepětí je vyjádřeno bezprostřední postpozicí. V studii o adjektivu se zdůrazňuje vztah mezi pozicí a existencí či neexistencí pauzy mezi oběma větnými členy: otevřené či zavřené spojení je často rozhodujícím kritériem pro pozici, zatím co vliv přízvuku je podobně jako u W. E. Bulla (srov. *Hispania* 33. 221–9, 1950) vylučován. Ve studii o postavení adverbia je třeba hodnotit snahu autorovu dospět k jistým závěrům, i když právě pozice adverbii je výsledkem komplexních vlivů a determinující faktory jsou příliš heterogenní (forma, funkce, význam, počet elementů, intonace, druh věty aj.); správně je tu též mezi jednotlivými faktory zdůrazňována úloha intonace.